

Els criteris d'avaluació en Psicologia, establerts a uns mínims raonables

Ana Adan

Dept. Psiquiatria i Psicobiologia Clínica. Facultat de Psicologia. UB

L'avaluació de la productivitat científica a l'estat espanyol ja fa unes dècades que es realitza, essent especialment evident pel que fa a l'accés als cossos de professorat funcionari i per a l'obtenció dels trams d'investigació o sexenis de recerca. En els darrers anys, però, ha sorgit el debat sobre la seva pertinència potenciat pels requisits d'acreditació que s'han establert per l'ANECA (Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y la Acreditación) i les agències d'avaluació autonòmiques de les diferents figures de professorat universitari. També ha incrementat l'interès institucional per l'activitat científica atès que els diferents rankings de qualitat i excel·lència inclouen amb major o menor pes la producció científica en termes quantitius i, mitjançant diversos estimadors, també qualitius. A més, una part substancial del finançament assignat a les universitats té en compte els indicadors de producció. Així, doncs, ens trobem amb diferents nivells possibles d'avaluació, des de la del professor o la dels grups de recerca fins a la més institucional atenent a departaments, facultats i, finalment, universitats. És obvi, doncs, que no es pot defugir del fet de ser avaluat i el que cal és aconseguir uns mecanismes fonamentats en criteris el més transparents i ben fets possible, per tal de que cap investigador actiu es trobi perjudicat per les característiques o peculiaritats del seu camp de recerca.

La present exposició es centrarà en l'àmbit de la Psicologia, a cavall entre les Ciències Socials i les Ciències de la Salut, podent-se sol·licitar l'avaluació en un o un altre cas segons es consideri el més adient. Val a dir que, tret de determinades línies de recerca en psicobiologia o psicologia bàsica, la majoria d'investigadors opten per assenyalar l'àmbit de les Ciències Socials el qual és més pertinent a la recerca que desenvolupen i, a l'hora, menys exigent.

Si considerem els criteris establerts per l'acreditació de les figures de catedràtic i professor titular d'universitat de l'ANECA, els requisits per assolir una avaluació positiva són més que raonables. En aquestes avaluacions s'integren bona part dels aspectes que defineixen de forma integral l'activitat científica, englobats en 3 apartats: recerca, docència o exercici professional i gestió. Així, per la figura de catedràtic cal assolir un mínim de 80 sobre 100 ponderant en aquesta puntuació un màxim de 55 la recerca, de 35 la docència i de 10 la gestió. Es requereix l'obtenció d'una puntuació mínima de 20 punts pel que fa a la docència perquè es calculi el sumatori. Per la figura de titular cal assolir un mínim de 65 sobre 100 ponderant en aquesta puntuació un màxim de 50 la recerca, de 40 la docència, de 5 la formació acadèmica i de 5 l'experiència en gestió. Es requereix l'obtenció d'una puntuació mínima de 60 punts pel que fa als apartats d'activitat investigadora i docent i de 65 considerant el total. Per a les Ciències del Comportament (Psicologia), considerades dins de les Ciències Socials, s'espera que el candidat tingui publicats en revistes del *Journal Citation Reports (JCR)* del ISI o Latindex un mínim de 8 treballs en el cas de la titularitat i de 16 quan s'opti a

la càtedra, si be tal i com s'especifica excepcionalment en poden ser menys. A continuació revisarem el tema de la base de dades i els trams de recerca, però podem dir que això comporta en el cas de la titularitat l'activitat investigadora d'un tram de recerca força actiu o dos de moderats i en el cas de la càtedra de 2 trams de recerca força actius o 3 de moderats. Per la càtedra, cada tram de recerca avaluat positivament són 15 punt en l'apartat corresponent i si el candidat en té 4 ja aconsegueix la màxima puntuació d'activitat investigadora sense que calgui sotmetre a avaluació aquest apartat. A més, l'avaluació no es decideix merament a partir d'un sumatori de punts, sinó considerant la trajectòria del candidat de forma completa. Així, un ampli ventall tant d'*inputs* com d'*outputs* tenen un pes específic en l'avaluació integral de la tasca investigadora, essent cada dia més important que es produeixi un balanç equilibrat o en benefici dels outputs. Tots els esforços que es realitzin per tal de millorar els aspectes metodològics i la consideració de les possibles activitats a incorporar en l'avaluació són una molt bona cosa, en especial si la comunitat científica hi participa amb suggeriments i aportacions des de la seva experiència i les necessitats percebudes (Rovira, 2006; Castro et al., 2006; Barrenechea et al., 2008). Ara be, en el moment actual i pel que fa a l'àmbit de la Psicologia no existeixen grans problemes per ajustar-se als requisits establerts i assolir avaluacions positives.

El treball de Buéla-Casal & Sierra (2007) mereix una menció aquí, ja que va recollir l'opinió de professors funcionaris d'universitat sobre quins haurien de ser els criteris per l'acreditació. Per les Ciències de la Salut, on el treball va incloure la Psicologia, apareix una mitjana de 10 publicacions per la titularitat i de 20 en el cas de càtedra limitant-nos al criteri de producció acadèmico-científica d'articles publicats en el JCR del ISI, el més exigent de tots els que suposen l'avaluació. En les Ciències Socials les mitjanes són considerablement inferiors, de només 3 publicacions per la titularitat i de 6 en el cas de càtedra. Aquests criteris de producció són força semblants als que es troben vigents i que acabem de comentar per ambdues figures.

La queixa d'alguns investigadors de que la seva àrea de recerca es fa visible per altres vies de les considerades a la base de dades del ISI i d'altres semblants internacionals o nacionals, costa d'entendre en el moment actual pel que fa a la psicologia. Tant al *Science Citation Index* (SCI) com al *Social Citation Index* (SSCI) del JCR es recull un nombre considerable de revistes de Psicologia, bona part d'elles en anglès però també algunes en espanyol. En el primer cas trobem un total de 61 revistes indexades, en la seva majoria de temàtica bàsica o biològica. En el segon cas trobem les revistes de Psicologia distribuïdes en un ampli ventall de diferents categories o camps de treball. Una revista pot tenir assignada més d'una categoria, tot i que en general si és així una revista apareix en un parell de categories. Si fem un recull de las diferents disciplines en la base de dades del factor d'impacte de l'any 2008 –última apareguda- veiem la següent distribució:

- Aplicada --- 61 revistes
- Biològica --- 14 revistes
- Clínica --- 88 revistes

- Desenvolupament --- 56 revistes
- Educativa --- 42 revistes
- Experimental --- 71 revistes
- Matemàtica --- 11 revistes
- Multidisciplinar --- 101 revistes
- Psicoanàlisi --- 13 revistes
- Social --- 50 revistes

Per descomptat això és també així i encara més ampli si es tenen en compte altres bases de dades internacionals (Scopus, Latindex) o nacionals (CARHUS PLUS, IN-RECS, RESH) similars al JCR del ISI (Carbonell & Carbó, 2009). CARHUS PLUS + 2008 considera 578 revistes de Psicologia de les quals un 39,97% pertanyen al grup A de les més valorades, l'índex d'impacte de les revistes espanyoles en Ciències Socials –IN-RECS– confeccionat per la Universitat de Granada recull 90 revistes distribuïdes per quartils; i, finalment, el RESH (Revistas Españolas de Ciencias Sociales y Humanas: Valoración integrada e índice de citas) del Ministeri de Ciència e Innovació confeccionat el 2003 considera 65 revistes de Psicologia. Certament, algunes revistes queden excloses de les diferents bases de dades, però bona part de les existents en Psicologia es recullen al menys en un cas i sovint en més d'un.

En Psicologia la producció científica visible aporta un balanç molt positiu per la dècada del 1994-2004, havent-se multiplicat per quatre el volum de producció (Rovira, 2006). A més, la creació de la base de dades Scopus per Elsevier ha suposat l'aparició d'una "competència" per les bases de dades de l'ISI, la qual cosa ha comportat la incorporació recent de més revistes en aquestes segones durant els darrers dos anys. Un fet que encara s'està produint i que caldria aprofitar convenientment. Els treballs de Gimenez-Toledo et al. (2009) i Jimenez-Contreras et al. (2009) són un bon material recentment publicat pel que desitgi revisar la situació de les revistes espanyoles de Psicologia atenent a la qualitat i tendències editorials, la visibilitat, l'impacte i el grau d'internacionalització.

La publicació en les revistes incloses en les diferents bases de dades facilita la visibilitat dels treballs a la comunitat científica, la qual cosa en promou la difusió i, per tant, el prestigi que en bona part es produeix quan altres investigadors inclouen el treballs com a referència bibliogràfica. De totes maneres sempre queda oberta la possibilitat d'incloure a les diferents bases de dades altres revistes en el futur, la qual cosa és feina de tota la comunitat científica. La reflexió feta per Griffith Edwards (2005) en una editorial de la revista Adicciones em sembla magistral "las revistas están comprometidas y en interacción con las comunidades científicas a las que sirven y deben servir como un instrumento que las fortalezca. Las revistas son un medio fundamental para plantear retos, provocar discusiones, forzar debates, proteger la integridad, ayudar a que nuestro trabajo sea relevante para el mundo real, añadir valor a lo que hacemos y contribuir a que los científicos de diferentes países nos conozcan. Desde mi punto de vistas, éstos son objetivos que merecen un esfuerzo".

L'avaluació dels trams de recerca o sexenis que realitza la Comisión Nacional Evaluadora de la Actividad Investigadora (CNEAI) és probablement una de les més limitades quant a la valoració integral dels diferents eixos de la recerca. La qual cosa no és pas una crítica, doncs el seu objectiu és avaluar la recerca, existint altres vies institucionals per aconseguir avaluacions de l'activitat docent i de la de gestió. A l'actualitat, es demanen també uns mínims més que raonables a l'hora d'avaluar positivament l'activitat investigadora en Psicologia considerada dins de l'àmbit de les Ciències Socials. Així, d'entre les cinc publicacions que cal seleccionar com a millors del període es requereix que dues d'elles s'hagin publicat en revistes indexades en el ISI. Potser s'hauria d'ampliar les bases de dades a tenir en compte en l'avaluació a un nivell equiparat al de les revistes ISI, ja que alguns pocs investigadors poden trobar-se amb un perfil de feina molt ben feta que escapi a aquest requisit mínim. Però en termes generals la producció mínima establerta per assolir una avaluació positiva no és en absolut massa exigent, suposa aconseguir publicar un treball cada dos anys llargs en una revista recollida en ISI.

Contràriament a proposar una desvinculació dels criteris internacionals d'avaluació que prevalen a l'actualitat, el que cal fer és una tasca en vers aconseguir que les publicacions nacionals espanyoles de Ciències Socials i, en concret, les de Psicologia assoleixin més visibilitat i difusió. Si la representativitat de les bases de dades vigents pots ser parcial e insuficient (Castro et al., 2006) cal esmerçar esforços perquè això deixi de ser així en un futur immediat. Aquesta tasca s'ha de liderar des dels consells editorials de les revistes, intentant complir els criteris de qualitat exigits que els permetin ser incorporades en les diferents bases de dades. També els investigadors, que en triar on pot ser millor publicar el seu treball han de mostrar-se exigents malgrat això els pugui suposar una dilatació en el temps d'espera per aparèixer publicat el seu treball -possibles rebutjos- i esforços addicionals per tal ajustar-se a canvis suggerits que poden implicar, fins i tot, un replantejament substancial del treball original confeccionat. En Ciències Socials la publicació en revistes o editorials de caràcter molt local o amb poca difusió no sempre està justificat (Rovira, 2006), fet que és també així molt sovint en Psicologia.

La revisió dels treballs sotmesos per parells és un element clau per a prestigiar les revistes i les publicacions que es facin, essent evident que tots en la nostra àrea de treball tenim revistes on ens és fàcil publicar i d'altres on se'ns posen les coses més difícils. En aquest grau de dificultat hi té un pes específic el nombre de revisors, no és el mateix ajustar-se als canvis suggerits per un o dos revisors que als de 3 o més. Hi ha una relació força directa entre el nombre de revisors i el grau d'impacte de les revistes ISI, i entre l'impacte de la revista on s'ha publicat i les cites que el treball va rebent els anys posteriors a la seva aparició. També és cert que les revistes amb pocs anys de vida i/o d'incorporació al JCR poden sofrir fluctuacions importants en el grau d'impacte d'un any a un altre. Com a exemple pot mencionar-se *International Journal of Clinical and Health Psychology*, apareguda l'any 2001. Determinades estratègies com potenciar les autocites, publicar treballs de revisió o de caire metodològic que seran posteriorment

citats per tots els articles d'aquell camp en són factors amb pes específic en aquest fet, però quan el temps d'incorporació a ISI ja es consolida en 10 a més anys el grau d'impacte i la posició en un determinat quartil d'una revista acostuma a assolir un valor amb fluctuacions mínimes.

Per acabar, mencionar que l'índex h proposat per Hirchs (2005) sembla una bona estratègia per tenir en consideració la visibilitat, impacte i qualitat que dins la comunitat científica ha assolit el treball de recerca d'un investigador. És evident que l'índex h varia enormement entre les diferents àrees de coneixement i, per tant, les comparacions entre investigadors cal limitar-les al mateix àmbit de recerca. No hi ha dubte que camps disciplinaris diferents tenen patrons de recerca diferencials els quals s'associen a mesures diferents de la qualitat del impacte. Però tenint en consideració aquest fet l'índex h és un molt bon element complementari de qualitat de la recerca a ponderar, en especial quan el període d'avaluació és ampli o s'avaluen investigadors sèniors. L'aparició i creixement del nombre de citacions dels treballs té un temps d'espera considerable, estimat en uns 5-7 anys en el cas de les Ciències Socials i entre 3-5 per les Ciències Naturals (Salgado & Páez, 2007). Així, per l'acreditació de catedràtic o en relació a avaluar l'adequació d'un investigador principal per un projecte competitiu si que pot ser adient tenir en compte l'índex com a element del currículum del sol·licitant (Rodríguez-Navarro & Imperial-Ródenas, 2008). Una iniciativa a l'estat espanyol és la pàgina web que recull l'índex d'investigadors espanyols (<http://indice-h.webcindario.com>) en la qual trobem un punt de tall pel que fa a la Psicologia de 10 per tal d'aparèixer en ella. És a dir, tenir 10 treballs publicats en ISI que han rebut un mínim de 10 citacions. Actualment hi apareixen només 15 investigadors, 10 dels quals publiquen en l'àmbit de la Psicologia Experimental, 2 en el de la Psicologia Multidisciplinar i 3 en el de la Psicologia Social segons les categories del SSCI.

L'índex h ha rebut nombroses crítiques, com que se'ns pot citar com a mal exemple de treball o que perjudica als equips de recerca petits o als investigadors joves o als que duen a terme un treball individual i/o en camps amb molt poca activitat científica. Certament que un treball pot rebre referències contextualitzades negativament en un determinat àmbit d'estudi, però el període durant el qual això succeirà serà breu i les cites que finalment es consoliden són les considerades més pertinents per la comunitat científica que hi treballa. Pel que fa al perjudici que pot suposar l'aplicació de l'índex en grups de recerca petits o autors novells, existeixen criteris complementaris o correctors força adients per tal de minimitzar aquests aspectes (Rodríguez-Navarro & Imperial-Ródenas, 2008). Un exemple és l'índex m, també proposat per Hirchs, que consisteix en calcular el quocient entre h i n (anys transcorreguts des de la primera publicació) i mesura l'impacte anual en l'àrea de recerca. El pertànyer a un grup gran amb molta productivitat i on sovint el nombre d'autors dels treballs és elevat incrementa la probabilitat de rebre citacions posteriors, però hi ha estudis que evidencien la no existència d'una correlació significativa d'aquests elements amb l'índex h (<http://indice-h.webcindario.com>).

Referències

- Barrenechea, J., Castro-Spila, J. & Ibarra, A. (2008). *Calidad relacional y evaluación integral de la actividad científica en ciencias sociales y humanidades: propuesta metodológica e indicadores*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Buela-Casal, G. & Sierra, J.C. (2007). Criterios, indicadores i estàndares para la acreditación de profesores titulares y catedráticos de universidad. *Psicothema*, 19, 537-551.
- Carbonell, X. & Carbó, N. (2009). Las revistas españolas de psicología: como elegir la revista donde publicar. *Anales de Psicología*, 25, 209-216.
- Castro, J., Barrenechea, J. & Ibarra, A. (2006). Indicadores de actividad científica en Ciencias Sociales y Humanidades: hacia un modelo de evaluación integral basado en patrones disciplinarios de la investigación. *La evaluación de la actividad científica en Ciencias Sociales y Humanidades*. Pp. 73-103. Bilbao: Servicio editorial de la Universidad del País Vasco.
- Edwards, G. (2005). ¿qué podemos esperar de una revista especializada en el tema de las adicciones?. *Adicciones*, 17, 93-95.
- Gimenez-Toledo, E., Rodríguez-García, G. & Moneda, M. (2009). Spanish scientific journals on psychology (II): editorial quality, visibility, internationality and editors attitude towards open access. *Psychology Science Quarterly*, 51, 119-134.
- Jimenez-Contreras, E., Delgado, E., Ruiz, R., Rodríguez-García, G. & Moneda, M. (2009). Spanish psychology journals: demography, editorial tendencies and impact. *Psychology Science Quarterly*, 51, 100-108.
- Hirchs (2005). An index to quantify on individual's scientific research output. *Proceedings of the National Academy of Science*, 46, 16569-16572.
- Salgado, J.F. & Páez, D. (2007). La productividad científica y el índice h de Hirchs de la psicología social española: convergencia entre indicadores de productividad y comparación con otras áreas. *Psicothema*, 19, 179-189.
- Rodríguez-Navarro, A. & Imperial-Ródenas, J. (2008). *Índice h. Guía para la evaluación de la investigación española en ciencia y tecnología utilizando el índice h*. (www.madridmasd.org)
- Rovira, L. (2006). ¿Hacia una evaluación métrica de la investigación en las Humanidades y Ciencias Sociales?. *La evaluación de la actividad científica en Ciencias Sociales y Humanidades*. Pp. 33-52. Bilbao: Servicio editorial de la Universidad del País Vasco.
- ANECA (2008). Programa ACADEMIA. Principios y orientaciones para la aplicación de los criterios de evaluación. Versión 1.0 (09/01/2008).